

Małgorzata Horata

Teoria w pigułce

- ✓ Jak skutecznie zarządzać zespołem
- ✓ Co brać pod uwagę przystępując do planowania lekcji
- ✓ Jak utrzymać dyscyplinę na lekcji języka angielskiego
- ✓ Rytuały klasowe

Redakcja merytoryczna
Anna Gębka-Suska

Analiza merytoryczna
Justyna Maziarska-Lesisz
Elżbieta Witkowska

Recenzja
dr Barbara Muszyńska

Redakcja językowa i korekta
Żeliszaw Żeliszawski

Projekt graficzny, projekt okładki
Wojciech Romerowicz, ORE

Skład i redakcja techniczna
Joanna Suska

Projekt motywu graficznego „Szkoty ćwiczeń”
Aneta Witecka

ISBN 978-83-65890-00-9 (*Zestawy materiałów dla nauczycieli szkół ćwiczeń – języki obce*)

ISBN 978-83-65890-33-7 (*Zestaw 9, Planowanie lekcji*)

ISBN 978-83-65890-34-4 (*Zeszyt 1*)

Warszawa 2017

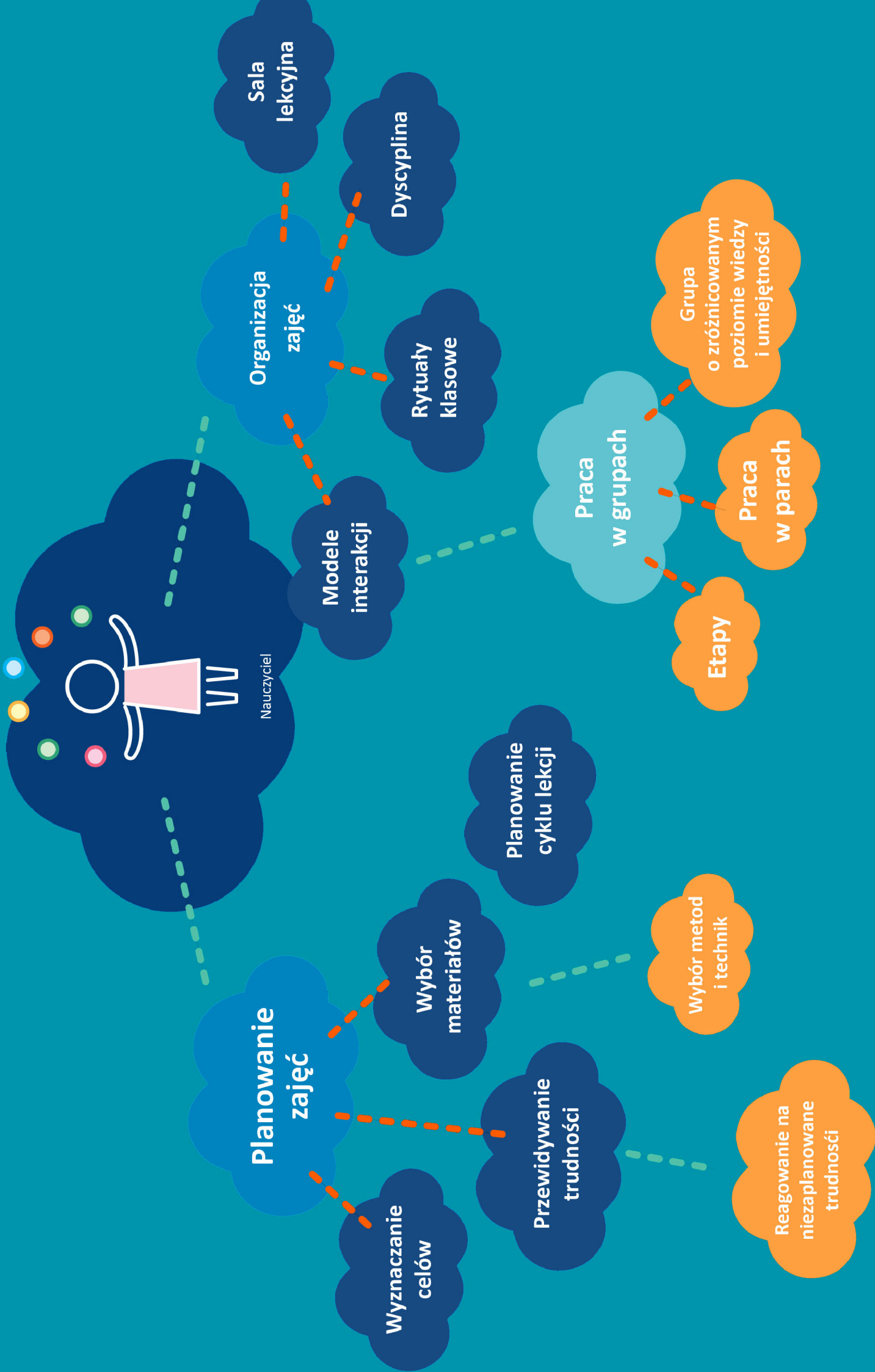
Ośrodek Rozwoju Edukacji
Aleje Ujazdowskie 28
00-478 Warszawa
www.ore.edu.pl

Publikacja jest rozpowszechniana na zasadach wolnej licencji Creative Commons –
Użycie niekomercyjne 3.0 Polska (CC-BY-NC).

Spis treści

Wstęp	6
Główne tezy, założenia i przekonania	6
Po przeczytaniu tego zeszytu	6
Zestaw pojęć	7
Planowanie i organizacja zajęć językowych na przykładzie języka angielskiego	7
Jak skutecznie zarządzać zespołem	7
Co powinniśmy brać pod uwagę, przystępując do planowania lekcji	9
Wyznaczanie celów	10
Wybór modeli interakcji	10
Materiały, metody, techniki	11
Przewidywanie potencjalnych trudności	11
Reagowanie na niezaplanowane trudności	12
Czym kierować się planując kolejność zadań	12
Sekwencje wprowadzania nowego materiału	13
Podstawowe zasady planowania	15
Jak zapisywać plan lekcji	15
Planowanie cyklu lekcji	19
Podstawowe zasady zarządzania grupą	20
Zalety pracy w grupach	20
Optymalne etapy pracy w grupach	22
Jak pracować z grupą o zróżnicowanym poziomie wiedzy i umiejętności (mixed-ability group)	22
Jak poprawiać błędy	24
Techniki poprawiania błędów	24
Organizacja zajęć	25
Jak utrzymać dyscyplinę na lekcji języka angielskiego	25
Czynniki wpływające na brak dyscypliny	26
Zapobieganie problemom z dyscypliną	26
Sposoby radzenia sobie w sytuacjach naruszenia dyscypliny	27
Czy na lekcji angielskiego można używać języka polskiego	27
Konieczność używania języka angielskiego	28
Uzasadnione używanie języka polskiego	28
Nieuzasadnione używanie języka polskiego	29
Jak zachować równowagę między TTT a STT	30
Cechy TTT	30
Funkcje TTT	30
Cechy STT	30

Ograniczanie TTT	30
Niewerbalne ograniczanie TTT	31
Rytuały klasowe	31
Rytuały ułatwiają pracę	32
Przykłady rytuałów na lekcji angielskiego	32
Co się dzieje po lekcji	33
Bezpośrednio po lekcji	33
Znaczenie refleksji	34
Sposoby pogłębiania autorefleksji	34
Przykłady dobrych praktyk	35
Kreatywność i innowacyjność	35
Kompetencje kluczowe	36
Chcesz wiedzieć więcej?	36
Znajdziesz w internecie	37
Bibliografia	38
Spis rycin	39

Wstęp

Kiedy początkujący nauczyciel języka angielskiego staje przed klasą uzbrojony w szczegółowy konspekt, w którym starannie zaplanował każdą minutę lekcji, powinien mieć świadomość, co tak naprawdę sprawia, że lekcja jest udana. W sali lekcyjnej dochodzi do spotkania wiedzy i doświadczenia nauczyciela z oczekiwaniami i umiejętnościami każdego z uczniów. Nauczyciel zarządza grupą i kontroluje przebieg interakcji między wszystkimi jej elementami. Zrozumienie istoty tej interakcji stanowi klucz do udanej lekcji. Udanej, czyli zaprojektowanej w taki sposób, by uczniowie czuli się zaangażowani w proces przyswajania wiedzy. Nauczyciel może zaplanować, czego będzie uczył, ale nie może zaplanować tego, czego nauczą się jego uczniowie. Dobrze zaplanowana i przeprowadzona lekcja rozwija kompetencje kluczowe zarówno nauczyciela, jak i uczniów.

Główne tezy, założenia i przekonania

Planowanie lekcji to proces, w którym nauczyciel wyobraża sobie, jak będą przebiegały następne zajęcia.

Konspekt to zapis tego procesu myślowego. Planując lekcję, bierzemy pod uwagę naszych uczniów, wymagania podstawy programowej oraz warunki panujące w sali lekcyjnej. Wyznaczamy cel szczegółowy i zastanawiamy się, jakie materiały, metody i techniki aktywizujące oraz modele interakcji najlepiej przybliżą nas do osiągnięcia tego celu. Po lekcji zastanawiamy się, czy nasze działania dydaktyczne okazały się skuteczne, czego nauczyli się nasi uczniowie. Planowanie kolejnej lekcji zawsze zaczynamy od wyciągnięcia wniosków z poprzedniej.

Po przeczytaniu tego zeszytu

- będziesz wiedział, jak zaplanować lekcję;
- będziesz potrafił sporządzić konspekt lekcji;
- zrozumiesz na czym polega praca z grupą;
- zastanowisz się, kiedy użyć języka polskiego na lekcji angielskiego;
- zrozumiesz, jaką rolę pełnią rytuały klasowe;
- zaczniesz praktykować autorefleksję.

Zestaw pojęć

Mingle – rodzaj ćwiczenia, którego wykonanie wymaga przemieszczania się po klasie i zbierania informacji od wszystkich uczniów.

Sign-posting – w czasie lekcji nauczyciel podsumowuje to, co zostało zrobione i informuje, co wydarzy się dalej.

Warmer – krótkie ćwiczenie na rozgrzewkę, może być używane na każdym etapie lekcji.

PPP – model wprowadzania i utrwalania nowego materiału, skrót od Presentation, Practice, Production, czyli prezentacja, praktyka, produkcja.

ESA – model wprowadzania i ćwiczenia nowego materiału, skrót od Engage, Study, Activate, czyli angażuj, ucz, uaktywniaj.

Mind map – mapa myśli.

Peer-teaching – uczniowie uczą się od siebie nawzajem.

Mixed-ability group – grupa o zróżnicowanym poziomie wiedzy i umiejętności.

TTT – (Teacher Talking Time) – łączny czas wypowiedzi ustnej nauczyciela w trakcie lekcji.

STT – (Student Talking Time) – łączny czas wypowiedzi ustnej ucznia w trakcie lekcji.

Planowanie i organizacja zajęć językowych na przykładzie języka angielskiego

Jak skutecznie zarządzać zespołem

Nauczyciel, stając przed zespołem uczniów, powinien być odpowiednio przygotowany do wykonywania zawodu pod względem merytorycznym i pedagogicznym. Jednak nie każdy wysokiej klasy specjalista jest też dobrym przywódcą grupy. Dobry przywódca to osoba, która potrafi wytworzyć poczucie misji i uczestnictwa w czymś ważnym i jednocześnie stworzyć warunki, w których ta wizja może być zrealizowana. Przywódca to lider charakteryzujący się samoświadomością (trafną samooceną, pewnością siebie), świadomością społeczną (empatia i świadomością organizacyjną), umiejętnościami społecznymi (rozwijaniem zdolności u innych, zażegnywaniem konfliktów) i chęcią pracy nad sobą (samokontrolą, inicjatywą). Wykonując swój zawód, nauczyciel jednocześnie rozwija kompetencje kluczowe własne i swoich uczniów.

Oto kilka podstawowych **zasad dobrego przywództwa według Golemana (2012: 10–11)**:

- precyzyjne stawianie celów – realizacja założeń wymaga współpracy zespołu w celu osiągnięcia zamierzonego efektu;
- umiejętne tworzenie planów – plan bierze pod uwagę możliwości i ograniczenia zespołu, pozwala na alternatywne scenariusze;
- podział zadań – każdy członek zespołu wie, za co jest odpowiedzialny i ile ma czasu na wykonanie zadania;
- egzekwowanie wykonania – nadzór i sprawdzanie wyników;
- efektywne motywowanie – podejmowanie działań skutkujących wzrostem motywacji wewnętrznej poszczególnych członków grupy;
- dyrektywność – dobry przywódca ma poczucie autorytetu i własnej wartości, jest asertywny, dla wzmocnienia przekazu używa środków niewerbalnych, takich jak ton głosu, gesty, ubiór;
- empatia – pozwala na zindywidualizowanie sposobów zarządzania zespołem, stwarza klimat poczucia bezpieczeństwa, nie oznacza pobłażliwości;
- skuteczne rozwiązywanie konfliktów – zapobieganie konfliktom poprzez wyznaczanie wspólnych celów, umiejętność proponowania rozwiązań zadowalających obie strony.

Każdy nauczyciel na pozycji lidera będzie stosował **różne style przywództwa**, wynikające z innego obszaru inteligencji emocjonalnej. 6 podstawowych stylów przywództwa to:

- **nakazowy** – „Róbcie, co każę” – sprawdza się w sytuacjach kryzysowych;
- **autorytatywny** – „Chodźcie ze mną” – gdy potrzeba wyraźnie zarysowanego kierunku działania;
- **jednoczący** – „Na pierwszym miejscu są ludzie” – do motywowania;
- **demokratyczny** – „Co o tym sądzicie?” – do budowy konsensusu;
- **normatywny** – „Róbcie, to co ja, bez namysłu” – do osiągnięcia szybkich rezultatów;
- **wychowawczy** – „Spróbujcie w ten sposób” – by poprawić efekty pracy (Goleman, 2012: 10-11).

Od nauczyciela oczekuje się więc, że będzie nieustannie rozwijał swoje kompetencje kluczowe, nie tylko z zakresu porozumiewania się w językach obcych, ale również kompetencje społeczne i obywatelskie, ze szczególnym uwzględnieniem umiejętności przywódczych. Te same kompetencje będą rozwijane przez uczniów na zajęciach z języków obcych. Przyjrzyjmy się, jak zasady dobrego przywództwa przekładają się na działania podejmowane przez nauczyciela przed, w trakcie i po lekcji.

Pamiętaj! Nauczyciel jest przywódcą grupy – określa cele, planuje, przydziela zadania i motywuje. Nadzoruje wykonanie zadań i ocenia rezultaty. W zależności od celu lekcji możesz stosować różne style przywództwa.

Co powinniśmy brać pod uwagę, przystępując do planowania lekcji

Celem planowania lekcji jest stworzenie warunków, w których uczeń będzie aktywnie uczestniczył w procesie przyswajania wiedzy.

Dobrze zaplanowana lekcja to taka, w czasie której wiadomo co i dlaczego się dzieje, jak długo potrwa każde ćwiczenie, nauczyciel spokojnie rozdaje karty pracy, a uczniowie ani przez chwilę się nie nudzą. Jednak to, co dzieje się w klasie, jest **interaktywnym** systemem, gdzie sytuacja rozwija się w sposób nieprzewidywalny i **nieliniowy**. Lekcję można porównać do próbki, w której na skutek spotkania wielu elementów, zachodzi kontrolowana reakcja chemiczna. Te elementy to nie tylko nauczyciel, jego wiedza, osobowość i zdolności przywódcze – to także wkład, jaki do klasy wnosi każdy uczeń: jego doświadczenia szkolne, talenty i oczekiwania. Scenariusz lekcji, przemyślany i zapisany przez nauczyciela, jest świadectwem **procesu myślowego**, w którym wyobrażał on sobie przebieg lekcji. Tak naprawdę ważna jest sama myśl, a nie sposób jej zapisu. Plan łączy wymogi programu nauczania i nasze pomysły na to, jak skutecznie przełożyć te wymogi na pracę w konkretnej grupie uczniów, biorąc pod uwagę ich potrzeby i możliwości, wykorzystując dostępne techniki i metody aktywizujące.

W czasie lekcji poszczególne zadania przebiegają w określonym porządku, jej elementy starannie wybieramy i organizujemy, kierując się obranym celem. Cele długoterminowe opisane są w podstawie programowej, a cele szczegółowe – w sylabusie dla danej klasy i najczęściej wynikają z używanego podręcznika. Wyznaczając cele krótkoterminowe nauczyciel powinien brać pod uwagę zachowanie uczniów na lekcji. Zachowanie to nic innego, jak jasna informacja zwrotna pokazująca, czy proponowane techniki i metody prowadzą do zaangażowania uczniów. Cele mogą być negocjowane z uczniami – takie planowanie prowadzi do większego poczucia odpowiedzialności za realizację zadań z ich strony. Kiedy uczniowie dokonują wyborów dotyczących swojej nauki, są bardziej zmotywowani i mniej skłonni do zakłócania przebiegu lekcji.

Sporządzenie konspektu jest **zapisem procesu myślenia** nauczyciela o lekcji i nie powinno być traktowane jak kolejny czasochłonny obowiązek, z którego nic nie wynika. To przecież tak samo ważne narzędzie pracy, jak podręcznik czy tablica, to istotny punkt odniesienia w trakcie i po odbytej lekcji. Planując, przygotowujemy się do lekcji tak samo, jak uczniowie odrabiający pracę domową. Prowadzenie lekcji nie polega na przerabianiu kolejnych stron z podręcznika, ale na zaprojektowaniu procesu nauczania w taki sposób, aby uczniowie rozwijali swoje kompetencje językowe i społeczne oraz umiejętność uczenia się. Odpowiednia, świadoma selekcja celów, materiałów dydaktycznych, treści i technik nauczania, rozwija warsztat pracy nauczyciela. Poszukiwanie i wybór najlepszej metody do osiągnięcia założonego celu jest zajęciem kreatywnym – nie pozwala na popadnięcie w rutynę i znużenie pracą dydaktyczną, a w konsekwencji wypalenie zawodowe.

Pamiętaj! Planując lekcję, wyobrażamy sobie jej przebieg. Możemy zaplanować to, czego będziemy uczyć, ale nie to, czego nauczą się nasi uczniowie.

Wyznaczanie celów

Cel lekcji najlepiej sformułujemy kierując się zasadą **SMART**, co oznacza, że powinien być on S (specific): szczegółowy, M (measurable): mierzalny, A (achievable): możliwy do osiągnięcia, R (realistic): realistyczny i T (timed): terminowy (O'Neil, Conzemius, 2006: 33). Dobrze opisany cel lekcji to, np. „Uczeń nauczy się zadawać i odpowiadać na pytanie «Have you ever been to...?»”, a nie „Uczeń zapozna się z czasem Present Perfect”. Cel powinien być sformułowany tak, abyśmy mogli jednoznacznie stwierdzić, czy został osiągnięty. Osiągnięcie celu daje nauczycielom i uczniom poczucie sukcesu.

Dany cel dydaktyczny możemy osiągnąć przy pomocy rozmaitych dostępnych metod i technik aktywizujących. Małgorzata Taraszkiewicz (2002) wyróżnia 16 metod nauczania: wykład, pisanie, czytanie, pytania i odpowiedzi, dyskusja, obserwacja (pokaz/demonstracja), gry dydaktyczne, granie ról, drama, symulacja, analiza przypadków, karty dydaktyczne, organizacja graficzna (np. mapy myśli), metody kreatywne, metody zintegrowane, ćwiczenia. Każda z wymienionych metod nadaje się do ćwiczenia różnych kompetencji kluczowych, np. dyskusja umożliwi rozwój wyrażania i interpretowania pojęć, udział w projekcie rozwinię umiejętności pracy grupowej, a odgrywanie ról przyczyni się do świadomości typów interakcji słownych i rejestrów języka. Dlatego należy tak planować przebieg lekcji, by nie ograniczać się do stosowania jednej, dobrze opanowanej, ulubionej metody, ponieważ w ten sposób pozbawiamy uczniów możliwości rozwoju wielu innych niezbędnych kompetencji społecznych i językowych.

Pamiętaj! Cele każdej lekcji powinny być SMART. Od ciebie zależy, jaką techniką je zrealizujesz. Po lekcji zastanów się, czy zrealizowałeś swój plan.

Wybór modeli interakcji

Oprócz wyboru odpowiednich metod osiągnięcia założonego celu, nauczyciel decyduje, jaki model interakcji będzie najlepszy na danym etapie lekcji. Do wyboru masz:

- pracę z całą klasą;
- pytania zamknięte zadawane przez nauczyciela;
- pytania otwarte zadawane przez nauczyciela;
- pytania zamknięte zadawane przez ucznia;
- pytania otwarte zadawane przez ucznia;
- odpowiedzi chóralne;
- pracę indywidualną;
- pracę w parach otwartych (nauczyciel wyznacza do pracy uczniów siedzących dalej od siebie, pozostali mogą przysłuchiwać się ich wypowiedziom);
- pracę w parach zamkniętych (uczniowie siedzący obok siebie);
- ćwiczenie typu mingle (wymaga swobodnego przemieszczania się po sali lekcyjnej w celu wymiany informacji z każdą osobą w klasie);
- pracę w grupach.

Na wstępnym etapie planowania bierzemy pod uwagę wszystko to, **co wiemy** o naszej grupie – jak jest liczna, jak zróżnicowany jest poziom wiedzy i zdolności poszczególnych uczniów, jakie są ich dobre strony, a z czym zwykle mają problemy. Wiemy, jaki materiał był omawiany na poprzedniej lekcji. Możemy przewidzieć nastrój uczniów wiedząc, że angielski zaplanowany jest po wychowaniu fizycznym. Znamy wyposażenie sali lekcyjnej. Koniecznie należy uwzględnić czas potrzebny na dostosowanie sali lekcyjnej do naszych potrzeb, np. na przestawienie stołów czy uruchomienie rzutnika.

Materiały, metody, techniki

Powinniśmy zaplanować, z jakich dodatkowych **materiałów dydaktycznych** będziemy korzystać (podręcznik, piosenka, film, karty dydaktyczne, fragmenty tekstów z gazety, wiersz), jakie **metody i techniki aktywizujące** i jakie modele interakcji będą odpowiednie na danym etapie lekcji, ile przygotować kart pracy, ile czasu przewidujemy na poszczególne ćwiczenia. W konspekcie lekcji ujmemy również stałe, rutynowe elementy (powtórkę ostatnio omawianego słownictwa, sprawdzanie zadań domowych). Dobrze jest zastanowić się, jak płynnie przejść od jednego etapu lekcji do drugiego. Takie przejście określamy terminem signposting – informujemy uczniów, co już zrobiliśmy i uprzedzamy, czym będziemy się zajmowali następnie.

Pamiętaj! Planując lekcję zastanawiamy się, co nasza klasa już wie i umie, czego chcemy nauczyć ich teraz, jakie techniki najlepiej nadają się do osiągnięcia tego celu, decydujemy z jakich materiałów będziemy korzystać i jak zaplanujemy pracę w grupach.

Przewidywanie potencjalnych trudności

Ważnym elementem planowania jest przewidywanie potencjalnych trudności, po to aby wyeliminować je, zanim się pojawią. Może powinniśmy przewidzieć kilkukrotne słuchanie dialogu, jeśli dana klasa ma problemy z rozumieniem tekstu mówionego, może zapisać na tablicy pierwsze słowa każdej linijki tekstu, a może pozwolić na jednoczesne słuchanie i czytanie tekstu? Jeśli na poprzedniej lekcji klasa nie mogła zrozumieć poleceń, może problemem jest to, jak są sformułowane? Czy w tym wypadku lepiej użyć języka polskiego? Wiedząc, że kilkoro uczniów choruje, zaplanujemy pracę w parach, a nie w grupach trzyosobowych. Po sprawdzeniu kartkówki wiemy, że uczniowie będą mieli problem z pisownią liczebników, zaplanujemy więc warmer (rozgrzewkę), w którym powtórzymy to zagadnienie. Przewidywanie potencjalnych trudności to jednak przede wszystkim próba spojrzenia na projektowaną lekcję z perspektywy ucznia i modyfikacja planu pod kątem jego wiedzy, możliwości, nastroju i zainteresowań.

Planując lekcję nauczyciel powinien wykazać się **samodzielnością i kreatywnością**. Praca dydaktyczna w sposób naturalny sprzyja rozwojowi kompetencji kluczowych, takich jak umiejętność uczenia się przez całe życie oraz kompetencji społecznych i obywatelskich, ze szczególnym uwzględnieniem konstruktywnego porozumiewania się, tolerancji i empatii. Każda lekcja może być okazją do postawienia sobie osobistych celów związanych z rozwojem

zawodowym, np. „przygotuję prezentację słownictwa w PowerPoincie”, „wypróbuję nową grę”, „postaram się, aby moje polecenia były bardziej zrozumiałe”.

Pamiętaj! Ten sam plan lekcji nie sprawdzi się we wszystkich klasach na tym samym poziomie.

Reagowanie na niezaplanowane trudności

Konspekt lekcji to nie scenariusz sztuki teatralnej, gdzie aktorzy odgrywają świetnie przygotowane role, w kolejności wyznaczonej przez reżysera. Lekcja to dynamiczny system z wieloma niewiadomymi, nie można skupić się tylko na wykonaniu swojego planu, trzeba być „tu i teraz”, przewidywać rozwój wypadków i reagować na każdą ewentualność. Zawsze wykorzystuj okazję do autentycznej, spontanicznej komunikacji, nawet niezaplanowanej. Wykorzystaj popełniony przez ucznia błąd do skorygowania problemu, podaj synonimy słowa, które pojawiło się w trakcie autentycznej wymiany opinii. Dobry plan jest elastyczny, pozwala na zmiany w trakcie lekcji, reagowanie na nieprzewidziane okoliczności, np. strata 5 minut na przywołanie klasy do porządku, nie odrobienie przez uczniów pracy domowej, przekroczenie zaplanowanego czasu na wykonanie zadania, wybrane zadanie okazało zbyt trudne albo mało interesujące, brak czasu na rozpoczęcie nowego tematu na 10 minut przed końcem lekcji. W takiej sytuacji decydujemy, że zaplanowane zadanie uczniowie wykonają w domu albo przesuwamy je na kolejne zajęcia, a pozostały czas wypełniamy w inny sposób. Warto mieć pod ręką folder z pomysłami na dodatkowe ćwiczenia, które nadają się dla każdej grupy i nie są powiązane z żadnym konkretnym tematem. Oto kilka przykładów:

- hangman, czyli wisielec do powtórki słówek;
- koperta z anegdotą pociętą na paski, do szybkiego ułożenia w odpowiedniej kolejności;
- podaj przymiotniki opisujące kolegę, tak by ich pierwsze litery tworzyły jego imię;
- zestaw pytań do swobodnej rozmowy („Which do you like better...or...?”);
- zrób listę rzeczy, które są okrągłe, drewniane, przeznaczone do recyklingu.

Pamiętaj! Hope for the best and prepare for the worst.

Czym kierować się planując kolejność zadań

Naczelną zasadą, którą powinniśmy się kierować, układając scenariusz lekcji, jest **różnorodność**, która może dotyczyć typów aktywności uczniów, rodzajów interakcji, metod i technik oraz materiałów dydaktycznych. Takie zróżnicowanie pozwoli uniknąć znużenia, a w konsekwencji nudy i braku zaangażowania ze strony uczniów, które nieuchronnie doprowadzą do problemów z dyscypliną. Jeśli uczeń czuje, że jego wysiłek prowadzi do osiągnięcia celu i jest odpowiednio doceniony przez nauczyciela, jeśli odbiera zajęcia jako ciekawe i przyjemne, nie będzie zakłócał przebiegu lekcji.

Różnicując typy interakcji możemy zaplanować pracę indywidualną ucznia, pracę w grupach, parach lub pracę całej klasy. Po spokojnym czytaniu dłuższego artykułu zagrajmy w krótką grę na czas. Jeśli uczniowie przez dłuższą chwilę skupiali się na pisaniu tekstu, zaplanujmy ćwiczenie wymagające zmiany miejsca. Przeplatajmy trudniejsze zadania łatwiejszymi, wymagające aktywności – pasywnymi. Zadania, które ze swojej natury swojej nie są komunikatywne, np. czytanie, również przyczyniają się do wzrostu kompetencji językowych. Staramy się zrównoważyć ilość wprowadzanego nowego materiału i czas przeznaczony na jego ćwiczenie. Możemy zaplanować lekcję rotacyjną, na którą przygotowujemy stacje z różnymi zadaniami lub lekcję odwróconą (uczniowie mają zadaną pracę domową z materiału, który nie był jeszcze omawiany w klasie). Organizując lekcję na różne sposoby odwołujemy się do odmiennych stylów uczenia się, reprezentowanych przez poszczególnych uczniów.

Pamiętaj! Podstawowym składnikiem dobrej lekcji jest zróżnicowanie.

Sekwencje wprowadzania nowego materiału

Zróżnicowanie powinno również dotyczyć sposobu wprowadzania nowego materiału. Przyjrzyjmy się następującej sekwencji:

1. Nauczyciel podaje wzór;
2. Uczniowie powtarzają wzór;
3. Uczniowie uzupełniają podane zdania według wzoru – ćwiczenie kontrolowane;
4. Uczniowie w parach tworzą nowe zdania według wzoru – ćwiczenie swobodne;
5. Uczniowie zapisują pięć wybranych zdań – wzmocnienie.

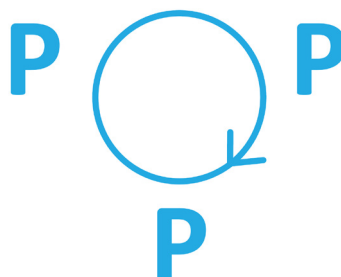
Obserwujemy tu klasyczny, zgodny z zasadami metodyki, sposób wprowadzania nowego materiału. Technika **PPP** (Presentation, Practice, Production czyli prezentacja, praktyka, produkcja) zwykle dotyczy wyizolowanego zagadnienia gramatycznego lub słownictwa, sprawdza się na niższych poziomach, jednak nie jest skuteczna w ćwiczeniach nastawionych na komunikację. Prezentując nowe zagadnienie, nauczyciel wyjaśnia formę, znaczenie i kontekst, w jakim się pojawia, korzystając z tablicy, ilustracji, nagrań, filmu, przyniesionych na lekcję przedmiotów czy opowiadając anegdotę. Na tym etapie często korzysta z techniki elicytacji. Następnie uczniowie mają okazję do kontrolowanych ćwiczeń poprawności – wstawiają słowa w luki, uzupełniają ćwiczenia, powtarzają chóralnie, biorą udział w dyktandzie. Ostatni etap to swobodne ćwiczenia, które koncentrują się na poprawie płynności. Uczniowie biorą udział w odgrywaniu ról, w dyskusjach, piszą krótki artykuł. Model, choć poprawny, jest jednak w dużej mierze przewidywalny, a nadużywany będzie prowadził do znużenia i spadku poziomu zaangażowania uczniów. Model PPP zakłada, że wiedza przyswajana jest w sposób linearny, po jednorazowej prezentacji.

Ryc. 1. Linearny model PPP

Donn Byrne (1986) zaproponował, aby trzy fazy PPP zostały zapisane w formie okręgu, a nie linii. Wprowadzając nowe treści możemy rozpocząć od fazy produkcji, a jeśli uczeń sobie nie radzi, można przejść albo do fazy prezentacji, albo ćwiczenia. Kształt koła odzwierciedla powtarzalność i cykliczność procesu nauczania.

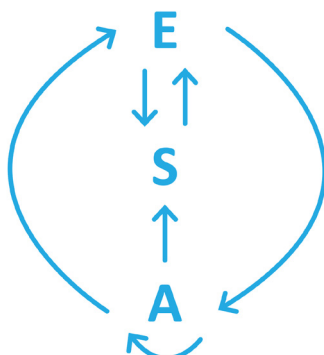
Ryc. 2. Model PPP w formie okręgu

Według Jeremiego Harmera (2007) lepiej sprawdzi się inna sekwencja – **ESA**, czyli Engage, Study, Activate. „E” oznacza pobudzenie ciekawości ucznia, tak by był emocjonalnie gotowy na podjęcie skutecznego wysiłku uczenia się. „S” to skupienie uwagi na danym aspekcie języka, w celu przyswojenia prezentowanej treści. „A” to faza, w której uczeń używa języka aktywnie, kreatywnie i z przyjemnością, wykonując zadania powiązane z nowo poznanym materiałem. Każde zadanie, ćwiczenie, praktycznie każda część planowanej lekcji, powinny zawierać trzy elementy ESA, jednak niekoniecznie ułożone w kolejności przedstawionej powyżej.

Ryc. 3. Linearne modele EAS oraz ESA

W modelu EAS (Harmer, 2007a: 67) „nauczyciel pobudza zaangażowanie uczniów, prosząc ich o wykonanie zadania pisemnego, wzięcia udziału w grze komunikacyjnej lub odgrywaniu ról. W zależności od tego, co się wtedy dzieje, po zakończeniu ćwiczenia uczniowie zapoznają się z tym aspektem języka, który jest im nieznanym lub z którym mają problemy”.

Ryc. 4. Patchworkowy model ESA

Kolejny model sekwencji ESA (na poprzedniej stronie) zwany jest „patchworkowym”. Tutaj kolejność może być różna. „Zaangażowani uczniowie są zachęceni do aktywnego zastosowania swojej wiedzy zanim skupią się na nauce kolejnych elementów języka i ponownie zaangażują się w ćwiczenia aktywujące, po których są znowu zachęceni do nauki” (Harmer, 2007b: 67).

Pamiętaj! Sekwencja wprowadzania nowego materiału musi współgrać z tym, jak uczy się mózg.

Podstawowe zasady planowania

Warto pamiętać o następujących, prostych zasadach:

- Planując lekcję, bierzemy pod uwagę to, że jest częścią cyklu nauczania, powinna być powiązana zarówno z lekcją poprzednią, jak i z następną.
- Dobrze jest przedstawić uczniom cel lekcji, np. „Dzisiaj nauczymy się, jak zamawiać posiłek w restauracji” i przypomnieć go na zakończenie („Dzisiaj nauczyliśmy się...”), można też poprosić uczniów o podsumowanie lekcji.
- Ogólny plan lekcji zapisany na tablicy daje uczniom poczucie kontroli nad przebiegiem zajęć.
- Zaczynamy i kończymy lekcję pracując z całą klasą, pracę w grupach planujemy w trakcie lekcji.
- Wprowadzamy i podsumowujemy materiał w całej klasie, ćwiczymy w grupach;
- Trudniejsze zadania powinny poprzedzać łatwiejsze.
- Zadania wymagające aktywności fizycznej i przemieszczania się po klasie planujemy w drugiej połowie lekcji.
- Nie czekamy z zadaniem pracy domowej do samego końca lekcji (tuż przed dzwonkiem uczniowie myślami są już na przerwie).
- Koniecznie przemyśl sposób, w jaki przejdiesz z jednego etapu lekcji do drugiego, jak podsumujesz to, co dotychczas zostało zrobione i jak zasygnalizujesz kolejne zadanie.
- Trzeba kontrolować czas – często spoglądaj na zegarek, miej pod ręką plan lekcji.
- Dobry plan jest elastyczny, pozwala na dokonywanie zmian w trakcie lekcji i reagowanie na nieprzewidziane sytuacje.

Pamiętaj! „A goal without a plan is just a wish”. Antoine de Saint-Exupéry

Jak zapisywać plan lekcji

Stażyści i nauczyciele na początku swojej drogi zawodowej, pracujący pod opieką Mentora, metodyka lub dyrektora są zobowiązani do przedstawienia pisemnych, rozbudowanych scenariuszy lekcji, zwłaszcza kiedy na lekcji ma pojawić się obserwator. W tym wypadku format będzie zależał od formalnych wymogów danej instytucji i będzie zawierał następujące elementy:

- **opis grupy** uczniów/klas, ich poziomu, temat lekcji, czas trwania;
- jasno sformułowane **cele** ogólne i szczegółowe;
- proponowane **techniki i metody aktywizujące**, czyli formy aktywności uczniów;
- używane **materiały dydaktyczne**: podręcznik, karty pracy czy kostki do gry;
- modele **interakcji** – praca w parach, praca w grupach;
- **czas** potrzebny na realizację poszczególnych zdań;
- **przewidywane trudności** z osiągnięciem celu i sposoby radzenia sobie z nimi.

Najprościej będzie ułożyć wszystkie elementy w tabelę:

Temat	Cele lekcji	Opis klasy/ grupy	Przewidywane problemy	Etap lekcji	Treści	Czas	Interakcja	Materiały

Plan można zapisać w języku polskim lub angielskim, na kartce papieru lub w komputerze, kolejność elementów również zależy od nas. Plan można zapisać po angielsku, a elementy ułożyć w wygodnej kolejności.

Subject	Aims	Class profile	Anticipated problems	Activity	Aids	Time	Procedure	Interaction

Możemy też przygotowanie do lekcji opisać inaczej, np. tak, jak to zrobiono na poniższych przykładach:

- <http://www.interklasa.pl/portal/index/dokumenty/interklasa/christmas.pdf?page=info&action=showdoc&oid=297205>;
- <http://www.wodn.lodz.pl/wodn/images/stories/NN/2012/konspekt.pdf>.

Sporządzenie takiego planu, mimo że bardzo rozwijające, jest zajęciem niezwykle czasochłonnym. Nauczyciel prowadzi nawet do kilkunastu lekcji tygodniowo, jest dodatkowo obciążony przygotowaniem testów i sprawdzaniem prac domowych, trudno więc wymagać, by przed każdą lekcją pisał podobny scenariusz. Natomiast konieczność przygotowania się do lekcji nie podlega dyskusji. Dobrze więc ująć swoje przygotowania w określonej formie, która ułatwi nam nie tylko samo przeprowadzenie lekcji, ale również dostarczy materiał na przygotowanie powtórek i testów, da nam poczucie sukcesu i poczucie, że zawód, który wykonujemy, może być źródłem naszego rozwoju osobistego. Można opracować własny wzór tabeli, odpowiedniej do zapisu procesu planowania lekcji w każdej grupie i na każdym poziomie. Proszę przyjrzeć się tabeli opracowanej i stosowanej przez Katarzynę Bruder (2009).

SUBJECT:			
Temat:			
OBJECTIVES:			
Cele lekcji:			
Students can			
Uczniowie potrafią			
Students know.....			
Uczniowie potrafią			
STAGES/TIMING Etapy lekcji	STAGE AIMS Cele etapów	INTERACTIONS Interakcje	SOURCES Źródła
WARMER Rozgrzewka	Students revise	IW – individual work Praca indywidualna	
	Uczniowie powtarzają		
	Students brainstorm		
	Przeprowadzają burzę mózgów.....		
INTRODUCTION Wprowadzenie	Students describe	GW – group work Praca w grupach	
	Uczniowie opisują		
	Students match		
	Uczniowie dobierają		
	Students identify		
	Uczniowie identyfikują		
PRESENTATION Prezentacja	Students learn	PW – pair work Praca w parach	
	Uczniowie uczą się.....		
CONTROLLED PRACTICE Ćwiczenia kontrolne	Students can	PL – plenary Praca całej grupy zwią- zana z przemieszczaniem się po klasie	
	Uczniowie potrafią.....		
FREE PRACTICE Ćwiczenia samodzielne	Students use	CW – class work Praca w grupie	
	Uczniowie używają.....		
	Students can.....		
	Uczniowie potrafią.....		
CONCLUSION Wnioski	Students reinforce.....		
	Uczniowie utrwalają.....		
	Students recycle.....		
	Uczniowie powtarzają.....		
HOMEWORK:			
Zadanie domowe:			

Ryc. 5. Proces planowania lekcji. Tabela opracowana przez Katarzynę Bruder

Podany przykład konstruowania indywidualnego wzoru planu lekcji zasługuje na uwagę z wielu względów. Po pierwsze, chociaż samo uzupełnienie tabeli nie zabiera dużo czasu, bo jest przejrzysta i mieści się na jednej stronie, wymaga jednak starannego przemyślenia zajęć. Po drugie, cele zostały opisane w sposób, który podsuwa nam pomysły na dobór odpowiednich technik aktywizujących. Po trzecie, nie pozwala zapomnieć o konieczności różnicowania modeli interakcji. Poza tym, łatwo w niej zanotować zadaną pracę domową.

W przedstawionej tabeli nauczyciel używa własnego sposobu zapisu stałych elementów lekcji, np. CW – to „class work”, czyli praca w grupie, a PL – „praca całej klasy”, IW – individual work, czyli „praca indywidualna”. Można zastosować inne symbole, np. T – SS (nauczyciel zwraca się do całej klasy), S – S (praca w parach), SS – T (uczniowie zadają pytania nauczycielowi), SSS (cała klasa), SS (praca w grupach).

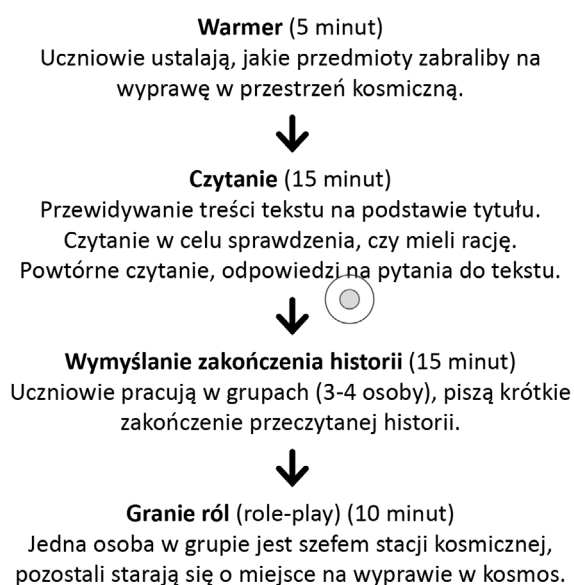
Z czasem, kiedy nabierzemy większego doświadczenia w planowaniu lekcji, wzory naszych scenariuszy mogą ulec skróceniu, np.:

Co robi nauczyciel	Co robi uczeń

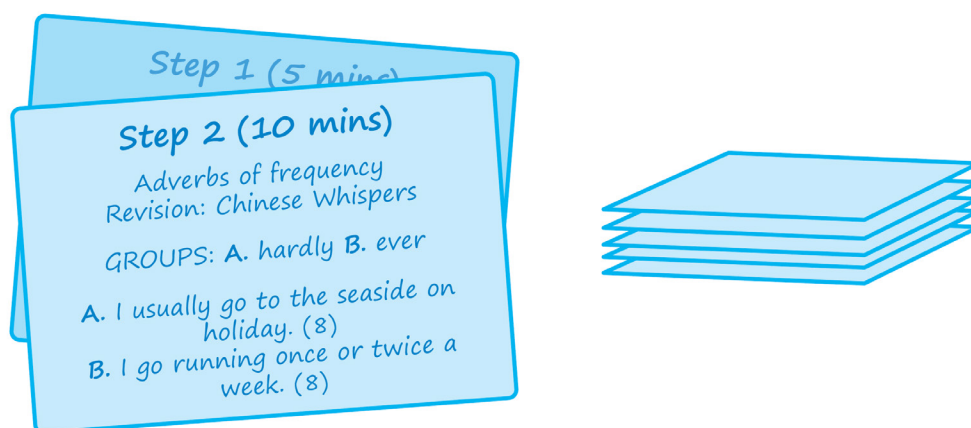
Zapis w tabeli tego typu uświadamia nam na pierwszy rzut oka, czy zostanie zachowana niezbędna równowaga między aktywnością nauczyciela i uczniów.

Oto inny, możliwy do zastosowania format, tzw. flow chart:

Ryc. 6. „Flow chart” prezentujący plan przeprowadzenia lekcji

Plan lekcji możemy również zapisać na podręcznych fiskkach.

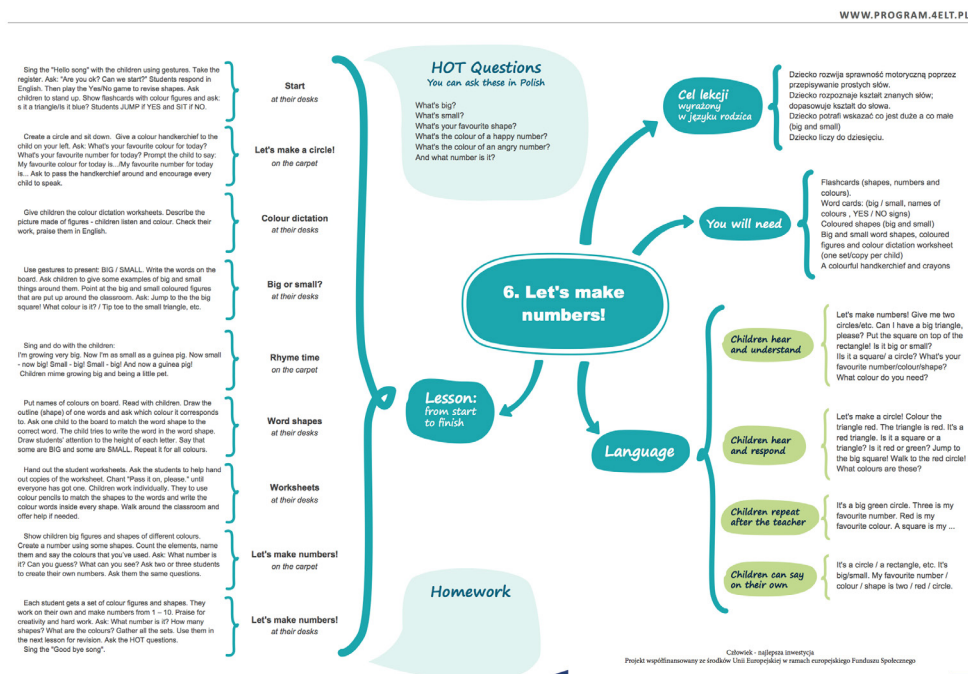

Ryc. 7. Plan lekcji zapisany na fiskkach

Fiszki pozwalają na swobodną zmianę kolejności wcześniej zaplanowanych etapów lekcji. Można mieć je zawsze przy sobie, przemieszczając się po klasie. Fiszki z opisanymi gramami, ćwiczeniami czy słownictwem, będą łatwe do powtórnego wykorzystania na innej lekcji.

Wspominaliśmy już, że klasa jest środowiskiem nieliniowym, dynamicznym, zależnym od wielu elementów. Wydarzenia nie zmiernają bezkolizyjnie w jasno określonym kierunku, od punktu A do punktu B. Po drodze wiele się może zdarzyć. Pomyślmy o lekcji jako podróży. Znamy nasz wspólny cel, wiemy, który z naszych towarzyszy zawsze siada przy kierowcy, a który cierpi na chorobę lokomocyjną. Po drodze możemy natknąć się na liczne czerwone światła i roboty drogowe. A może szybko przemknijemy odcinkiem nowej obwodnicy... Dlatego warto rozważyć zapisywanie scenariusza lekcji w formie mapy myśli (mind map), formacie który najdokładniej odzwierciedla złożone procesy zachodzące w czasie lekcji.

Ryc. 8. Scenariusz lekcji w formie mapy myśli

Pamiętaj! Spośród wielu możliwych schematów możesz wybrać taki sposób zapisu planu lekcji, który jest dla ciebie najbardziej wygodny i przejrzysty.

Planowanie cyklu lekcji

Każda lekcja, którą planujemy, jest integralną częścią dłuższego kursu nauczania, dlatego powinna nawiązywać do lekcji poprzedniej i przygotowywać uczniów do kolejnej. Myśląc o pojedynczej lekcji skupiamy się na celach szczegółowych, natomiast planując dłuższy cykl lekcji, w perspektywie tygodniowej, miesięcznej lub semestralnej, koncentrujemy

się na celach ogólnych, wyznaczonych przez podstawę programową bądź sylabus danego przedmiotu.

Zasady planowania pozostają takie same. Każdy plan, długo- lub krótkoterminowy, może i powinien ulec modyfikacji w zależności od potrzeb i reakcji uczniów. Powinien zakładać zróżnicowanie w zakresie używanych materiałów, technik, modeli interakcji, tak by odwoływać się do różnych stylów uczenia się. Na pojedynczej lekcji nie zawsze jest wystarczająco dużo czasu, by ćwiczyć 4 podstawowe umiejętności. Planując cykl lekcji możemy tak zorganizować pracę uczniów, by mieli możliwość zrównoważonego rozwijania wszystkich umiejętności w określonym przedziale czasowym.

Najłatwiej osiągnąć ten cel organizując cykl lekcji wokół określonego tematu, np. „Wakacje”. Na początku zastanawiamy się, jakie zagadnienia byłyby odpowiednie dla naszych uczniów i jakich materiałów możemy użyć. Bierzemy pod uwagę:

- czytanie (strony internetowe biur podróży, prognozy pogody, opis atrakcji turystycznych);
- pisanie (rezerwowanie hotelu/wycieczki, reklamacja);
- mówienie (dialog na temat planów wakacyjnych, rozmowa telefoniczna z recepcją hotelu);
- słuchanie (audioprzewodnik po muzeum);
- wprowadzenie słownictwa (pogoda, miejsca, rzeczy, które robimy na wakacjach);
- wprowadzenie struktur gramatycznych („I’m going to...”, „You should...”, „We visited...”, „I’d like to...”, „Why don’t we...”);
- ćwiczenie funkcji językowych (planowanie, udzielanie rad, rozmowa o przeszłości);
- pracę domową (przeczytanie fragmentu bloga podróżniczego).

Potem ustalamy konkretny cel, np. uczniowie mają wybrać i zarezerwować hotel na terenie parku narodowego Yellowstone. Wyszukujemy materiały i dobieramy odpowiednie techniki aktywizujące, które przybliżą nas do celu. Bierzemy pod uwagę wszystkie podane powyżej umiejętności i zagadnienia. Kierując się zasadą różnorodności, dzielimy zadania na określoną liczbę lekcji. Takie planowanie cyklu lekcji wyzwala kreatywność nauczyciela, ponieważ pozwala mu swobodnie dobierać materiały i techniki dydaktyczne, tak by dopasować temat i zadania do konkretnej grupy uczniów. Choć korzystanie z jednego podręcznika jest wygodne dla nauczyciela, na dłuższą metę bywa przewidywalne i nużące.

Pamiętaj! Rolą nauczyciela jest uczenie języka, a nie przerabianie podręcznika.

Podstawowe zasady zarządzania grupą

Zalety pracy w grupach

„Zbiorowa odpowiedzialność prowadzi do zaskakujących rezultatów. Pozwala zespołowi osiągać wyniki, które znacznie przewyższają sumę indywidualnych wyników jego członków.

Aby te korzyści zrealizować, członkowie zespołu muszą zrobić znacznie więcej, niż tylko słuchać, konstruktywnie reagować i wspierać się wzajemnie. Oprócz wyznawania tych wartości zespołowych członkowie zespołu muszą również przestrzegać dyscypliny” (Katzenbach, Smith, 2012: 195). Praca w grupach wspomaga rozwój kompetencji kluczowych u uczniów. Rozwijają zdolność konstruktywnego porozumiewania się, wyrażania i rozumienia różnych punktów widzenia i negocjowania.

Zalety pracy w grupach:

1. ogranicza TTT na rzecz STT;
2. stwarza okazję do autentycznej komunikacji w języku docelowym;
3. pozwala na ćwiczenie funkcji językowych, takich jak wyrażanie poglądów, zgłaszanie wątpliwości, szukanie potwierdzenia, pytania o powtórzenie itp.;
4. pozwala na efektywne wykorzystanie czasu;
5. pełni rolę integrującą uczniów, ponieważ pomagają sobie nawzajem;
6. pobudza energię, wzmacnia motywację;
7. pozwala nieśmiałym uczniom nabrać wiary w siebie, bo każdy może mieć wkład w wykonanie zadania na miarę swoich możliwości;
8. przygotowuje do wystąpień publicznych;
9. stwarza możliwość zaangażowania wszystkich uczniów, niezależnie od poziomu wiedzy i umiejętności czy stylu uczenia się;
10. daje okazję do peer teaching – uczniowie mogą dzielić się swoją wiedzą z rówieśnikami;
11. daje okazję do peer correction – uczniowie mogą nawzajem poprawiać swoje błędy;
12. umożliwia indywidualizację informacji zwrotnej.

Zdarza się, że uczniowie wywoływani do odpowiedzi na forum całej klasy są tak zestresowani, że nie udzielają właściwej odpowiedzi, nawet jeśli ją znają. Boją się, że popełnią błąd lub nie lubią być poprawiani. Praca w grupie pozwala na ograniczenie takich lęków do minimum. Podejmując ryzyko swobodnej, skierowanej do rówieśników, niekoniecznie doskonale skonstruowanej pod względem językowym wypowiedzi, uczniowie eksperymentują z językiem, mogą skupić się na treści, a nie bezbłędnej formie, rozwijając swoje kompetencje komunikacyjne. Kiedy nauczyciel pracuje z całą klasą, a uczniowie jedynie odpowiadają na pytania i wykonują polecenia, ich rola jest bierna. Praca w grupie pozwala na inicjowanie, na aktywne i nieuświadomione przyswajanie języka.

Technika pracy w grupach istotnie wpływa na postrzeganie roli nauczyciela w klasie. Jeśli w wyniku wspólnej pracy uczniowie samodzielnie poszukują informacji, rozwiązują problemy i przygotowują prezentację wyników, jeśli uczą się od siebie nawzajem, nauczyciel przestaje być jedynym źródłem wiedzy, a staje się organizatorem procesu nauczania, wspierającym autonomię uczniów. W pewnym sensie zostaje pozbawiony władzy absolutnej.

Pamiętaj! Praca w grupach najlepiej przygotowuje uczniów do autentycznej komunikacji w języku obcym.

Optymalne etapy pracy w grupach

- Nauczyciel wyjaśnia, na czym polega zadanie (lub zadania, jeśli są inne dla poszczególnych grup), rozdaje materiały, wyjaśnia, co ma być efektem pracy poszczególnych grup i w jakim czasie należy ją zakończyć.
- Nauczyciel dzieli klasę na grupy albo w sposób przypadkowy (uczniowie, którzy siedzą obok siebie), albo dobierając osoby o zróżnicowanych umiejętnościach.
- Uczniowie rozdzielają między siebie role (lider, sprawozdawca) i zadania.
- Nauczyciel krąży po klasie, monitoruje pracę wszystkich grup (nie tylko tych słabszych), sugeruje rozwiązania, poprawia błędy (tylko te uniemożliwiające płynną komunikację w grupie), kontroluje czas.
- Prezentacja i omówienie wyników.
- Ocena (niekoniecznie wyrażona stopniem).

Prawidłowe przeprowadzenie pracy w grupie wymaga od nauczyciela starannego przygotowania, bo tylko wtedy jest w stanie osiągnąć zakładane korzyści. Planując ją należy być przygotowanym na **potencjalne problemy**:

- użycie przez uczniów języka polskiego w trakcie realizacji zadania;
- hałas w klasie, uniemożliwiający skupienie;
- uczniowie rywalizujący ze sobą, zamiast współpracować;
- planowana liczebność grup nie zgadza się z liczbą obecnych na lekcji uczniów (zadanie dla grup pięcioosobowych w klasie liczącej dwudziestu dwóch uczniów);
- dysproporcje w aktywności uczniów (jedni wykonują całą pracę, pozostali się nudzą);
- grupy wymieniające się odpowiedziami;
- grupy kończące pracę szybciej, niż inne;
- grupy nie doprowadzające zadania do końca, nie są gotowe do prezentacji wyników.

Przy wszystkich zaletach pracy grupowej nie należy jednak całkowicie rezygnować z innych form interakcji. Gdy nauczyciel przekazuje te same informacje całej klasie, zapisując je na tablicy, oszczędza czas, a wszyscy uczniowie ucą się dokładnie tego samego w tym samym momencie, co umożliwia sprawdzanie wiedzy przy pomocy identycznego zestawu pytań na teście.

Pamiętaj! Praca w grupach wymaga starannego przygotowania i przestrzegania kolejności poszczególnych etapów, w przeciwnym razie możemy spodziewać się wielu problemów.

Jak pracować z grupą o zróżnicowanym poziomie wiedzy i umiejętności (mixed-ability group)

Każda klasa jest grupą o zróżnicowanym poziomie wiedzy i umiejętności, każdy uczeń ma inny zasób wiedzy, oczekiwania, potrzeby i korzysta z innych strategii uczenia się. Rolą nauczyciela jest takie zaplanowanie pracy z grupą, by niezależnie od poziomu znajomości języka obcego,

każdy uczeń miał poczucie, że jest jej częścią – w przeciwnym razie straci motywację do nauki. Bardziej zaawansowani uczniowie czują się dowartościowani, jeśli mogą podzielić się swoją wiedzą z innymi, pozostali – jeśli będą mieli poczucie osiągnięcia założonych celów. Oczekiwanie, że wszyscy uczniowie nauczą się na lekcji dokładnie tych samych rzeczy, jest nierealistyczne. Pracując z grupą o zróżnicowanym poziomie wiedzy i zdolności musimy tak zaprojektować lekcję, aby każdy uczeń wykonywał zadania na miarę swoich możliwości. Możemy to zrobić różnicując treści, zadania, role lub przydzielając dodatkowe zadania. Możemy też umieszczać uczniów w odpowiednio dobranych grupach i podawać im różną informację zwrotną, chwalać za podjęcie wysiłku na lekcji. Zadania wymagające kreatywności są interesujące dla wszystkich uczniów, niezależnie od poziomu zaawansowania.

Różnicowanie treści

Na lekcję o podróżowaniu nauczyciel przygotowuje trzy rodzaje tekstów o różnym poziomie trudności i różnej długości – artykuł prasowy o zagrożeniach płynących z rozwoju turystyki masowej, tekst z bloga podróżniczego, ogłoszenie biura podróży o dostępnych wycieczkach. Cała klasa pracuje nad słownictwem z tego samego obszaru tematycznego, ale na różnym poziomie zaawansowania.

Różnicowanie zadań

Po przeczytaniu fragmentu bloga podróżniczego, jedna grupa odpowiada na pytania typu prawda/fałsz, druga na pytania otwarte, a trzecia pisze wspomnienia z weekendowego wypadu do własnego miasta.

Różnicowanie ról

Planując granie ról, debatę lub symulację przydzielamy bardziej rozbudowane role lepszym uczniom. Słabsi uczniowie mogą wykorzystać swoje inne talenty – plastyk przygotowuje plakat, a informatyk wyszuka stronę z dodatkowymi informacjami na omawiany temat.

Dodatkowe zadania

Słabsi uczniowie otrzymują dodatkową pracę domową, by mogli utrwalić sobie omawiane treści. Pozostali uczniowie w pracy domowej skupią się na aktywnym lub kreatywnym zastosowaniu zdobytej wiedzy.

Zadania kreatywne

Każdy uczeń z przyjemnością pomyśli jak uzupełnić zdanie typu „If I were an old man...” niezależnie od poziomu zaawansowania. Im bardziej kreatywne zadanie, tym bardziej sprawdzi się w takiej sytuacji.

Pamiętaj! Przydzielając uczniom zadania zróżnicowane pod względem poziomu i treści, nie zaznaczaj czy zadania są łatwiejsze, czy trudniejsze. Unikaj dzielenia uczniów na lepszych i gorszych.

Inne sposoby

W grupach o zróżnicowanym poziomie wiedzy i zdolności powinniśmy wszelkimi sposobami wspierać rozwój kompetencji kluczowych w zakresie rozumienia ze słuchu, mówienia,

czytania i pisania. Rozumienie ze słuchu możemy ułatwić pozwalając na słuchanie z jednoczesnym czytaniem transkrypcji tekstu. Słabsi uczniowie będą mieli więcej czasu na przygotowanie się do wypowiedzi ustnej, mogą korzystać ze sporządzonych wcześniej notatek, inni mogą nagrać swoją wypowiedź i samodzielnie analizować popełnione błędy. Na lekcji rozwijającej umiejętność czytania ze zrozumieniem, bardziej zaawansowani uczniowie wypisują na tablicy słowa i ich definicje, pozostali czytają krótszy fragment tekstu. Na lekcji pisania możemy zadać stworzenie krótszego albo dłuższego tekstu. Grupa, która upora się z ćwiczeniem przed czasem, może otrzymać dodatkowe zadanie, trzeba tylko uważać, by nie odebrała tego jako kary.

Wydając **polecenia** lub organizując pracę w grupach, używamy języka angielskiego. Dając mniej zaawansowanym uczniom możliwość zrozumienia komunikatu, możemy wzmocnić przekaz używając gestów lub symboli graficznych, możemy powtórzyć polecenie w tej samej formie lub nieco je uprościć. Jeśli zadajemy pytanie otwarte całej klasie, skierujmy je do konkretnego ucznia, żeby każdy miał szansę wypowiedzi. Zapisujemy ważne informacje na tablicy i upewnijmy się, że każdy uczeń zdążył wszystko przepisać, zanim je zmażemy.

Pracując z grupą o zróżnicowanym poziomie wiedzy i umiejętności zakładamy, że uczniowie realizują swoje **indywidualne cele** na miarę własnych możliwości. Istotne jest, by po lekcji każdy z nich miał poczucie, że nie został wykluczony z grupy, że nauczył się czegoś nowego i miał okazję do komunikowania się w języku angielskim.

Pamiętaj! Każda grupa to grupa o zróżnicowanym poziomie wiedzy i umiejętności, dlatego każda klasa wymaga innego podejścia.

Jak poprawiać błędy

Błąd popełniony przez ucznia jest **ważną informacją** dla nauczyciela, ponieważ świadczy o niedostatecznym utrwaleniu reguły gramatycznej czy słownictwa. Poprawiamy **błędy systemowe**, a nie przejęzyczenia wynikające z nieuwagi. Brak reakcji na błąd będzie powodował jego utrwalenie, a co za tym idzie, uniemożliwi jego skorygowanie w przyszłości. Zwracamy uwagę na błędy pojawiające się w trakcie ćwiczenia kontrolowanego określonej struktury gramatycznej. Poprawiamy błędy w wymowie, jeśli zakłócają lub uniemożliwiają skuteczną komunikację. Wrażliwi uczniowie mogą odbierać zwracanie uwagi na błędy jako krytykę, co może doprowadzić do spadku motywacji, a w konsekwencji do braku podejmowania przez nich jakichkolwiek prób mówienia po angielsku.

Techniki poprawiania błędów

Oto kilka skutecznych sposobów na traktowanie błędów popełnianych w trakcie wypowiedzi ustnej:

- Podajemy prawidłową odpowiedź i prosimy o jej powtórzenie;
- Scenicznym szeptem podrzucamy prawidłową odpowiedź;

- Zachęcamy ucznia do samodzielnej poprawy, np. mówiąc: „Can you say that again?”;
- Zachęcamy wszystkich uczniów do poprawy błędów, np. mówiąc: „Anyone?”;
- Można powtórzyć zdanie do momentu wystąpienia błędu, zawiesić głos i czekać, aż uczeń poda prawidłową formę;
- Jeśli uczeń użył czasu teraźniejszego zamiast przeszłego, możemy powtórzyć pytanie z naciskiem na słowo „did”;
- Umówionym gestem (np. układając dłonie na kształt litery T) sygnalizujemy błąd w użyciu czasu; można w ten sposób wskazać, że wypowiedź nie jest w pełni poprawna i poczekać na samodzielną analizę i poprawę błędu;
- Jeśli błąd pojawia się w trakcie dłuższej wypowiedzi lub dyskusji, notujemy go na kartce i wracamy do niego po zakończeniu ćwiczenia. Taki sposób ma dodatkową zaletę – nie przypisujemy błędów konkretnemu uczniowi, a z poprawy odnosi korzyść cała klasa;
- Prosimy uczniów o nagranie fragmentu lekcji, odsłuchanie, odszukanie i wspólną poprawę błędów;
- Nigdy nie zapisujemy błędnych form na tablicy.

Pamiętaj! Samodzielne poprawienie błędu przez ucznia jest bardziej skutecznym sposobem rozwijania wiedzy o języku, niż powtórzenie prawidłowej formy po nauczycielu.

Organizacja zajęć

Jak utrzymać dyscyplinę na lekcji języka angielskiego

Zdarzają się pedagodzy obdarzeni naturalną charyzmą, którzy nie mają problemów z utrzymaniem dyscypliny w klasie, jednak dla wielu młodych nauczycieli stanowi to największe wyzwanie. Zastanówmy się, z czego to wynika i poszukajmy skutecznych rozwiązań.

Klasa to zbiór jednostek. Rolą nauczyciela-przywódcy jest sformułowanie klarownych **reguł** postępowania oraz takie **wyznaczenie celu** ogólnego i celów szczegółowych, aby grupa nauczyła się wspólnie podejmować odpowiedzialność za swoje działania. Jest to możliwe tylko przy wzajemnym zaufaniu i zaangażowaniu. Poczucia odpowiedzialności grupowej nie można wymusić nakazem ani groźbą, natomiast można je wzmocnić pozytywną informacją zwrotną, nagrodą i uznaniem. Jeśli każdy członek zespołu czuje się jego istotną częścią, nie będzie zakłócał wspólnej pracy. Integrując grupę wokół jasno określonych celów, nauczyciel zapobiega problemom z dyscypliną. Idealna lekcja przebiega we właściwym tempie, czas jest doskonale wykorzystany, nikt i nic nie zakłóca wykonania planu.

Dyscyplina często utożsamiana jest z ciszą panującą na lekcji. Spokój w klasie oznacza co prawda, że nauczyciel kontroluje zachowanie uczniów, nie oznacza jednak, że omawiany materiał jest skutecznie przyswajany. W czasie pracy w grupach na lekcji z reguły panuje hałas, ale jest on nieodzowny w procesie dochodzenia do wspólnych ustaleń. Według Penny

Ur (1996: 270) dyscyplina to „sytuacja kiedy zarówno nauczyciel, jak i uczniowie, akceptują i konsekwentnie przestrzegają zasad dotyczących takiego zachowania w klasie, które prowadzi do bezproblemowego i skutecznego procesu nauczania i przyswajania wiedzy”.

Czynniki wpływające na brak dyscypliny

Podstawowym czynnikiem powodującym zakłócanie przebiegu lekcji przez uczniów jest nieznamość lub brak akceptacji reguł zachowania obowiązujących w danej placówce szkolnej (regulamin szkoły). Każdy nauczyciel powinien też ustalić jasne i proste zasady uczestnictwa w swoich zajęciach. Brak dyscypliny jest też często efektem znudzenia. Mówiliśmy już, jak istotnym czynnikiem dobrego projektowania zajęć jest ich zróżnicowanie. Jeśli stale uciekamy się do kilku technik, które mamy dobrze opanowane, doprowadzimy do spadku zainteresowania i obniżenia motywacji, co błyskawicznie przełoży się na zakłócanie przebiegu lekcji przez uczniów. Brak zaangażowania może być również skutkiem braku identyfikacji z celami wyznaczonymi przez nauczyciela. Uczeń, który z różnych powodów nie ma ochoty zaangażować się w wykonanie zadania, będzie sprawiał kłopoty. Aranżacja przestrzeni sali lekcyjnej również może wpływać na niewłaściwe zachowania uczniów. Jeśli stoły ustawione są w taki sposób, że nauczyciel nie jest w stanie podejść do każdego ucznia i nawiązać z nim kontaktu wzrokowego, dyscyplinowanie jest utrudnione. (Więcej informacji na ten temat w Zestawie nr 3). Pamiętajmy, że motywację może również obniżyć zbyt częste i nieprzemysłane poprawianie błędów. Postawa nauczyciela ma wpływ na wszystkie wymienione wyżej czynniki.

W sytuacji, kiedy mamy do czynienia z uczniami, którzy przejawiają wrodzoną niechęć do podporządkowania się regułom grupy, najlepiej zwrócić się o pomoc do wychowawcy, psychologa szkolnego lub dyrektora szkoły. Na zmianę niepożądanego postawy przejawiającej się brakiem dyscypliny, możemy wpłynąć na poziomie poznawczym (uczeń zrozumie skutki swojego zachowania), emocjonalnym (uczeń uświadomi sobie, co czują inne osoby w klasie) i behawioralnym (uczeń poniesie konsekwencje swojego zachowania).

Pamiętaj! Odpowiednie planowanie lekcji ma wielki wpływ na zapobieganie problemom z brakiem dyscypliny.

Zapobieganie problemom z dyscypliną

Jeśli przypadki naruszania dyscypliny związane są z nieznamością reguł, upewnijmy się, że wymagania dotyczące zachowania są **jasne i zrozumiałe**, wyjaśnijmy dlaczego wymagamy ich stosowania. W ramach pracy w grupach zachęćmy uczniów do stworzenia plakatów, gdzie zapisane będą zasady uczestnictwa w zajęciach angielskiego („Say «hello» when you enter the classroom”, „Raise your hand when you want to ask a question”, „Listen when your teacher speaks”). Możemy wywiesić w klasie tabelę z imionami, na której uczniowie po każdej lekcji sami wystawią sobie ocenę za pracę. W bardziej zaawansowanych klasach warto poprosić uczniów o zaprojektowanie i spisanie kontraktu w języku angielskim.

Pamiętajmy, że lekcja ma być **ciekawa** i zaskakująca. Dlatego tak ważne jest używanie rozmaitych dostępnych metod i technik aktywizujących, zmiana tempa zajęć czy modeli interakcji. Niech podręcznik, z reguły powtarzalny w swojej strukturze, nie będzie jedynym źródłem, z którego korzystamy. Możemy na potrzeby lekcji adaptować materiały z filmików na YouTube, z prezentacji TED, seriali komediowych, programów dla dzieci, fragmentów podcastów, informacji ze stron internetowych, z prasy, prognozy pogody, fragmentów opowiadań, instrukcji obsługi rozmaitych urządzeń.

Jeśli brak dyscypliny jest skutkiem braku identyfikacji z celami określonymi, mniej lub bardziej jasno, przez nauczyciela, spróbujmy **zaangażować uczniów** w proces wyznaczania celów. Mogą oni dokonać wyboru tematów kolejnych lekcji, metod pracy, filmu do obejrzenia w domu i omówienia na lekcji, słówek do powtórzenia na kartkówkę, ilości zadawanej pracy domowej czy tematu wypracowania.

Pamiętaj! Im bardziej zaangażujesz uczniów w proces decydowania o celach i przebiegu lekcji, tym mniejsze prawdopodobieństwo naruszenia dyscypliny.

Sposoby radzenia sobie w sytuacjach naruszenia dyscypliny

Oto kilka prostych sposobów zachowania się w sytuacjach naruszenia dyscypliny:

1. Zachowaj spokój;
  2. Nawiąż kontakt wzrokowy z winowajcą;
  3. Przypomnij zasady obowiązujące na lekcji;
  4. Odwołaj się do zasad obowiązujących w szkole;
  5. Odczekaj chwilę, daj uczniowi czas na zmianę zachowania;
  6. Skróć dystans fizyczny – podejdź;
  7. Połóż dłoń na ławce;
  8. Wyraż niezadowolenie w języku angielskim;
  9. Wyraż niezadowolenie w języku polskim;
  10. Przesadź ucznia;
  11. Wywołaj ucznia do odpowiedzi;
- Poproś o chwilę indywidualnej rozmowy po lekcji.

Pamiętaj! Jeśli grupa nie przykłada się do wykonania zadania, możesz odjąć jej punkty i przydzielić je drugiej.

Czy na lekcji angielskiego można używać języka polskiego

Nowa **podstawa programowa** zaleca „używanie języka obcego nowożytnego nie tylko jako treści swoistej dla przedmiotu nauczania, ale również jako języka komunikacji podczas zajęć w różnych rodzajach interakcji, tj. zarówno nauczyciel – uczeń, jak i uczeń – uczeń”. Oznacza to, że obok zapoznania ucznia z treściami nauczania określonymi w sylabusie, istotnym

celem jest rozwijanie umiejętności praktycznej komunikacji w języku angielskim. Nauka każdego języka obcego sprzyja rozwojowi kompetencji kluczowych „miękkich”, takich jak umiejętność współpracy w grupie, organizowania własnego procesu uczenia się, obserwacja różnic międzykulturowych i wiele innych. Od innych przedmiotów szkolnych odróżnia ją to, że przedmiot nauki jest jednocześnie środkiem przekazu.

W latach 80. największy wpływ na sposób nauki języków miał Stephen Krashen i jego teoria **przyswajania drugiego języka**. Rozróżniał on proces naturalnej, podświadomej akwizycji (nabywania) języka ojczystego przez native speakerów oraz proces świadomego uczenia się języka obcego, wymagającego znajomości reguł gramatycznych i formalnej instrukcji (Harmer, 2007: 50). Akwizycja języka w warunkach naturalnych, będąca skutkiem otrzymywania zrozumiałej treści, prowadzi do autentycznej komunikacji. Można więc założyć, że im bardziej okoliczności nauki języka obcego przypominają przyswajanie języka ojczystego, tym bardziej prawdopodobne, że proces opanowania języka obcego będzie uwieńczony sukcesem. Skutkiem tego założenia było głębokie przekonanie nauczycieli języków obcych, że język ojczysty uczniów będzie przeszkodą w rozwijaniu nowego, niejako równoległego systemu językowego, m. in. ze względu na potencjalne interferencje, powodujące błędy. Obecnie celem nauczania języka obcego w polskiej szkole nie jest jednak rozwój dwujęzyczności. Nauczyciele powinni świadomie korzystać z dodatkowych korzyści, jakie niesie za sobą używanie języka polskiego na lekcjach języka obcego.

Konieczność używania języka angielskiego

Nadrzędnym celem nauczania języka angielskiego jest rozwój kompetencji komunikacyjnych uczniów. Nauczyciel jest najważniejszym źródłem wiedzy na temat języka, ponieważ dostarcza podstawowego **modelu do naśladowania**. Rolą nauczyciela jest także zaplanowanie procesu edukacyjnego, by wykorzystać różnorodne techniki aktywizujące, tak by uczniowie mieli jak najwięcej okazji do słuchania, powtarzania i konstruowania różnych wypowiedzi ustnych. Nauczyciel komunikując się z uczniami po angielsku modyfikuje swój język tak, by treści były zrozumiałe, mówi wolniej, z przesadną intonacją, akcentując słowa kluczowe, stosując uproszczone struktury gramatyczne i słownictwo. Używany świadomie i w odpowiednim wymiarze TTT, czyli Teacher Talking Time, pełni bardzo ważną rolę dydaktyczną. Dostarcza **zrozumiałej treści**, przyczyniając się do rozwoju kompetencji językowej uczniów, dlatego ograniczenie go na rzecz komunikacji w języku polskim, pozbawia uczniów odpowiedniej ekspozycji na język docelowy.

Uzasadnione używanie języka polskiego

Istnieją jednak sytuacje, w których użycie języka polskiego na zajęciach jest uzasadnione, np. wtedy, gdy użycie angielskiego jest **nieefektywne** (możemy wydać polecenie po polsku, jeśli wykonanie zadania przynosi większą korzyść niż wysiłek włożony w zrozumienie instrukcji), **nieskuteczne** (użycie angielskiego nie skutkuje lepszym przyswojeniem omawianego materiału) i **nienaturalne** (w danym momencie uczniowie lepiej funkcjonują w języku ojczystym).

Uczniowie mają **naturalną potrzebę** komunikowania się w języku ojczystym i potwierdzania, czy dobrze zrozumieli omawiane zagadnienia, polecenia, wyjaśnienia. Daje im to poczucie bezpieczeństwa. Pracując w grupach i wykonując zadania, często konsultują się między sobą po polsku. Nie należy im tego zabraniać (zwłaszcza, że nauczyciel nie jest w stanie nadzorować jednocześnie kilku grup), jeśli **efektem** wspólnej pracy będzie tekst w języku angielskim. Powinniśmy odwoływać się do języka polskiego w sytuacji, kiedy stykamy się z błędami wywołanymi **interferencją** (używanie czasu przeszłego zamiast Present Perfect). Porównanie obu języków pomaga zrozumieć i eliminować błędy. Możemy wykorzystać język polski w ćwiczeniach na **tłumaczenie** (grupa streszcza dłuższy tekst po polsku), do powtórki słownictwa czy sprawdzenia znajomości gramatyki. Jeśli polecenie wydane w języku angielskim jest niezrozumiałe, możemy najpierw je uprościć w języku angielskim, a dopiero potem podać je po polsku. Wprowadzając nowe słowo możemy podać jego definicję po angielsku, możemy zademonstrować znaczenie, możemy posłużyć się ilustracją, możemy również, jako jeden z dostępnych sposobów, podać wyjaśnienie po polsku (zwłaszcza pojęcia abstrakcyjne lub silnie nacechowane kulturowo). Tłumaczenie, przez lata kojarzone wyłącznie z mocno krytykowaną metodą grammar translation, to bardzo istotna umiejętność, niezbędna we współczesnym świecie, jeśli będziemy ją rozumieć jako mediację między dwoma systemami językowymi i kulturowymi, która jest jedną z kompetencji kluczowych.

Nieuzasadnione używanie języka polskiego

Każdy przypadek użycia języka polskiego na lekcji powinien być uzasadniony i uświadomiony. Im wyższy poziom znajomości języka obcego, tym mniejsza potrzeba używania języka polskiego. Tłumaczenie zasad tworzenia pytań w czasie Simple Present po polsku na poziomie A1 jest zrozumiałe, natomiast nie ma potrzeby używania języka polskiego do wyjaśniania różnic między czasem Past Perfect a Past Perfect Continuous na poziomie B2. Jeśli nauczyciel nadużywa tego narzędzia komunikacji, może doprowadzić do sytuacji, kiedy uczniowie przestaną podejmować jakikolwiek **wysiłek** rozumienia tekstów w języku będącym przedmiotem nauczania, oczekując natychmiastowego tłumaczenia na polski, co nie prowadzi do rozwoju kompetencji komunikacyjnych w języku docelowym i stawia pod znakiem zapytania zasadność procesu dydaktycznego. Można zastanawiać się, z jakich powodów nauczyciel komunikuje się z uczniami w języku polskim. Przypuśćmy, że wynika to z faktu braku wiary we własne umiejętności językowe. W takim przypadku unikanie mówienia po angielsku doprowadzi do pogorszenia kompetencji językowych nauczyciela. Tylko jeśli próbujesz coraz lepiej dostosować swój TTT do potrzeb grupy i poszukujesz najlepszych sposobów takiego wyrażenia treści w języku angielskim, aby były jak najbardziej przystępne dla uczniów i odpowiednie do ich poziomu znajomości języka, rozwijasz się jako nauczyciel i anglista w procesie uczenia się przez całe życie.

Pamiętaj! Język angielski jest przedmiotem i środkiem nauczania. Nie możesz ograniczać ekspozycji uczniów na ten język, chyba, że jest to uzasadnione w określonych sytuacjach.

Jak zachować równowagę między TTT a STT

TTT jest jednym z najistotniejszych narzędzi dydaktycznych pozostających w dyspozycji nauczyciela. Oznacza łączny wymiar czasu przypadający na wypowiedź ustną nauczyciela w czasie lekcji, w trakcie prezentacji, dyskusji, organizowania pracy klasy. Sposób, w jaki używa on języka, wywiera zasadniczy wpływ na rozwój kompetencji komunikatywnych u uczniów.

Cechy TTT

TTT powinien charakteryzować się następującymi cechami:

- jest uproszczony, ale pozostaje naturalny;
- jest zrozumiały dla uczniów w około 85 – 95%, zawsze lekko powyżej ich poziomu kompetencji;
- zachęca do interakcji poprzez zadawanie pytań, robienie przerw umożliwiających komentowanie;
- nawiązuje do tego, co uczniowie już wiedzą;
- zawiera wiele powtórzeń, podkreśla znaczenia i kontekst użycia słów, które poddaje swoistemu „recyklingowi”.

Funkcje TTT

Pełni wiele funkcji bezpośrednio przyczyniających się do skutecznej nauki języka. Poprzez zadawanie pytań angażuje uczniów do wypowiedzi. Pozwala na spersonalizowanie omawianych treści i stanowi model naturalnej komunikacji na tematy interesujące uczniów w danej chwili. Stanowi model wymowy i intonacji. Niezastąpiony w storytellingu. Jest również wzorem etykiety językowej – przyjętych w kulturze anglosaskiej zachowań językowych i norm grzecznościowych. Jest narzędziem organizacji pracy w klasie. Przy wszystkich zaletach TTT przyjmuje się, że w najlepszym razie nie powinien zabierać więcej niż **30%** czasu na lekcji. Jednorazowo wypowiedź nauczyciela nie może trwać dłużej niż **10 min.**

Cechy STT

STT, czyli Student Talking Time, to łączny czas przeznaczony na indywidualną wypowiedź ucznia. Jest najlepszą okazją do ćwiczenia języka, przełamywania własnych trudności z mówieniem, okazją do słuchania opinii kolegów. Chociaż STT może zawierać liczne błędy, stanowi dla nauczyciela ważne źródło informacji o tym, które zagadnienia sprawiają uczniom problemy. Na lekcji niewłaściwie zaplanowanej przez dominującego nauczyciela, STT może nie przekraczać nawet paru minut. Jeśli uczniowie nie będą mieli okazji aktywnie uczestniczyć w interakcji, zajmą się innymi rzeczami, co może skutkować brakiem dyscypliny.

Ograniczanie TTT

Sposób korzystania z TTT jest odbiciem postawy nauczyciela wobec jego własnej pozycji w klasie. Jeśli uważa on, że jest centralną postacią, dominującą z racji wieku i wykształcenia,

będzie miał tendencje do nadużywania TTT. Obecnie zaleca się nauczycielom ograniczanie długości swoich wypowiedzi i korzystanie z innych dostępnych środków dydaktycznych po to, żeby zapewnić uczniom jak najwięcej czasu na aktywność.

Oto propozycje różnych sposobów redukowania TTT:

- **planowanie** lekcji tak, by używać rozmaitych technik aktywizujących i modeli interakcji, np. pracy w grupach;
- zadawanie pytań naprowadzających (**elicytacji**), gdzie uczeń sam dochodzi do prawidłowej odpowiedzi;
- zadawanie **pytań otwartych**, które dają okazję do dłuższej, bardziej spersonalizowanej wypowiedzi;
- częste **sprawdzanie rozumienia**;
- **unikanie powtarzania** pytań, poleceń, instrukcji (lepiej poprosić, żeby zrobili to uczniowie).

Dobłą praktyką jest podanie uczniom klucza z rozwiązaniami zadania – lepiej żeby sprawdzili je samodzielnie w grupach, niż jednocześnie całą klasą. Jeśli po zadaniu pytania w klasie zapanuje cisza, spokojnie poczekaj, nie powtarzaj i nie parafrazuj pytania. Daj uczniom szansę na wymyślenie odpowiedzi. Nigdy nie powtarzaj błędnych odpowiedzi uczniów.

Aby mieć świadomość, czy w naszej praktyce zawodowej używamy TTT w odpowiednim wymiarze, możemy nagrać fragment swojej lekcji i przeanalizować ją w domu. Jeśli spodziewamy się hospitacji, poprośmy Mentora o zwrócenie uwagi na ten aspekt naszej pracy.

Niewerbalne ograniczanie TTT

Zalewanie uczniów potokiem słów może okazać się bezproduktywne. Ograniczając TTT warto świadomie skorzystać z szerokiego zasobu środków komunikacji niewerbalnej. Polecenie można zapisać na tablicy. Wystarczy podnieść do góry ilustrację, uczniowie chóralnie powtórzą słówko. Doświadczeni nauczyciele chętnie stosują gesty do dzielenia klasy na grupy, wywoływania do odpowiedzi, wskazywania błędu, miejsca w tekście, gdzie znajduje się odpowiedź. Krążąc po klasie i utrzymując kontakt wzrokowy z uczniami, nauczyciel motywuje ich do wysiłku.

Pamiętaj! Nagraj swoją lekcję, żeby sprawdzić, czy twój TTT nie zajmuje więcej niż 30% czasu lekcji. Sprawdź też, jak długo mówią twoi uczniowie.

Rytuały klasowe

„Rytuały to ogólnie przyjęte w danej grupie zwyczaje, dające poczucie wspólnoty i odróżniające ją od innych grup. Mają one silny związek z poczuciem **przynależności** i przemiany z grupy formalnej (klasy narzuconej instytucjonalnie) w grupę nieformalną

– zespół klasowy, zintegrowaną społeczność, część większej społeczności szkolnej” (Biskupski, Krzyżanowska 2009: 23).

Rytuały klasowe pełnią istotną rolę w **organizacji pracy** przed i w trakcie lekcji. Są ustalone i przewidywalne, przez co wpływają na obniżenie poziomu stresu u uczniów, spowodowanego wymaganiami komunikacji w języku obcym, zapewniając poczucie bezpieczeństwa. Klarownie wyartykułowane i przestrzegane reguły współpracy w grupie zapewniają poczucie przynależności i działają integrująco. Rytuały stanowią niezbędne, z punktu widzenia nauczyciela, narzędzie organizacji pracy na lekcji, ponieważ jasno określają **oczekiwania** stawiane uczniom, zapobiegając problemom z dyscypliną. Ułatwiają uporządkowanie przestrzeni i kontrolowanie przebiegu lekcji. Stwarzają bezpieczne otoczenie.

Rytuały ułatwiają pracę

Rytuały **ułatwią ci pracę** z klasą, jeśli pamiętasz, że:

- uczniowie powinni wiedzieć, dlaczego mają zachowywać się w określony sposób;
- zasada jest jasno sformułowana i przećwiczona;
- złamanie zasady niesie za sobą nieuniknione konsekwencje;
- zasady trzeba przypominać, werbalnie lub niewerbalnie (plakat, gest);
- zasady obowiązują wszystkich, również nauczyciela;
- im młodszy uczniowie, tym większa potrzeba rytuałów.

Przestrzeganie rytuałów może zacząć się już przed lekcją, jeśli nauczyciel wymaga określonego zachowania przed wejściem do klasy. Uczniowie wiedzą, jak rozpoczyna się lekcja, a jak kończy, jak wytłumaczyć swoje spóźnienie, jak prosić o pozwolenie na wyjście z klasy, jak zgłaszać się do odpowiedzi. Grupa rozumie i reaguje na ustalone gesty, jakich używa nauczyciel, kiedy przywołuje klasę do porządku, rozpoczyna lub kończy zadanie. Jednak nadmierne skupianie się na rytuałach, na utrzymywaniu w klasie porządku i tworzeniu przewidywalnego otoczenia może doprowadzić do spadku zaciekawienia i poczucia zaangażowania uczniów.

Przykłady rytuałów na lekcji angielskiego

Lekcja języka obcego tym różni się od innych, że przedmiot nauki jest jednocześnie narzędziem komunikacji. Dlatego przedstawienie reguł w formie infografiki i umieszczenie ich w widocznym miejscu w klasie pełni podwójną rolę – po pierwsze: przypomina o przyjętych zasadach, po drugie: utrwała znajomość słów i zwrotów w języku angielskim (uczenie peryferyjne). Rytuałem werbalnym może być też klasowa „przysięga” powtarzana chóralnie zawsze na początku lekcji, np. „I swear to speak English, and nothing but English” lub „I will work hard in class today”. A po lekcji nauczyciel może zasięgnąć opinii uczniów na temat lekcji mówiąc „Raise your hand if you liked our class today.”

Spójrzmy na przykładowe sposoby prezentowania i utrwalania rytuałów klasowych. Wymyślenie i wykonanie plakatów tego typu idealnie nadaje się na temat pracy w grupach.

Ryc. 9. Przykłady tablic z rytuałami klasowymi

Pamiętaj! Rytuały powinny stanowić bezpieczną ramę, ale rzeczy, które się w niej dzieją, mogą być nieprzewidywalne.

Co się dzieje po lekcji

Dobrze zaprojektowana lekcja nawiązuje do poprzedniej (powtarza i rozwija omawiane treści, aktywizuje przyswajaną wcześniej wiedzę) i przygotowuje grunt dla wprowadzania nowego materiału. Dlatego nauczyciel musi mieć świadomość, czy w przeprowadzonej lekcji osiągnął założone cele. Jeśli nie, materiał trzeba będzie omówić ponownie, przy użyciu innych technik, jeśli tak – można zaplanować zadania aktywizujące posiadaną przez uczniów wiedzę. Można powiedzieć, że planowanie kolejnej lekcji zaczyna się w momencie zakończenia poprzedniej.

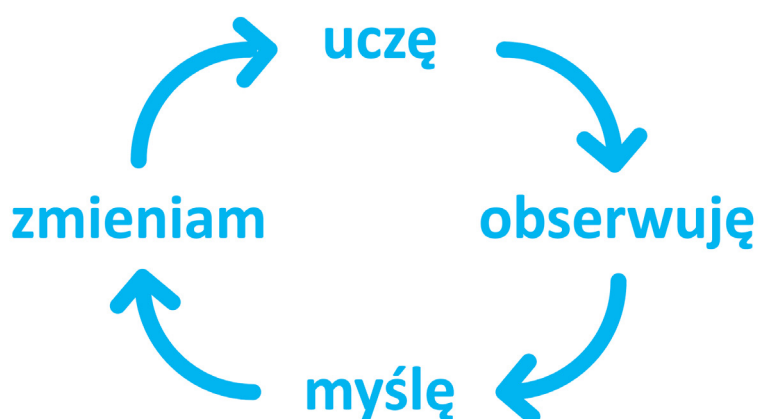
Bezpośrednio po lekcji

Konspekt dopiero co zakończonej lekcji będzie stanowił **punkt wyjścia** do planowania następnej. Wiemy, które zadania okazały się mało interesujące, a które spowodowały zbyt duży hałas i zamieszanie. Powinniśmy pamiętać, jakie nieprzewidziane problemy pojawiły się w trakcie lekcji i jak sobie z nimi poradziliśmy (przykładowo, jeśli uczniowie mieli problem ze zapamiętaniem nowych słówek, prawdopodobnie dodatkowe wyjaśnienia umieściliśmy na tablicy). Dlatego po zakończonej lekcji warto zaznaczyć na konspekcie, co zadziała dobrze, a co nie, dodatkowo zrobić **zdjęcie tablicy** przed wytarciem, żeby nie zapomnieć w jakim kierunku przebiegała lekcja. **Notatki** na konspekcie i zdjęcie tablicy pomogą nam precyzyjniej określić przewidywane trudności w czasie następnej lekcji, więc nasz kolejny plan powinien jeszcze lepiej odpowiadać za potrzeby uczniów.

Znaczenie refleksji

Autorefleksja, rozumiana jako zwrócenie się podmiotu ku własnej aktywności, jest narzędziem samodoskonalenia. To ciągły proces zadawania sobie pytań: „Co się zdarzyło?”, „Jak?”, „Dlaczego?”, „Co z tego wynika?”, „Jaka była moja rola w kształtowaniu zdarzeń?”, „Co czułem?”, „Czy mogę to zrobić inaczej?”, „Czy mogę to zrobić lepiej?”. Poszukując odpowiedzi na tak postawione pytania, zaczynamy dostrzegać nowe rozwiązania, powiązania czy zależności. Stajemy się lepszymi nauczycielami. Jeśli wychodząc z lekcji stwierdzimy, że była udana, to taki bezrefleksyjny opis doświadczenia nie przyczyni się głębszego zrozumienia naszego stylu nauczania. Autorefleksja to obserwacja i samoocena, ocena własnych czynów z pewnego dystansu, który umożliwi korektę pewnych zachowań (**uczymy się na błędach**). Poprzez takie rozważanie monitorujemy własny rozwój zawodowy i osobisty, działania nieuświadomione i rutynowe zastępujemy świadomą aktywnością, stając się ekspertami w naszej dziedzinie.

Ryc. 10. Proces autorefleksji

Sposoby pogłębiania autorefleksji

Istnieje wiele narzędzi, przy pomocy których możemy ćwiczyć i pogłębiać umiejętność autorefleksji.

- Prowadzenie pamiętnika – żeby opisać nasze obserwacje i subiektywne uczucia musimy najpierw głęboko się zastanowić. Pisanie to wyraz naszych myśli, a nawet forma terapii. Pamiętnik może przybrać formę bloga lub vloga.
- Nagrywanie lekcji – odsłuchując nagranie możemy sprawdzić proporcje TTT do STT: na ile jasne są nasze polecenia i czy mówimy wystarczająco głośno. Nagrywając się na wideo widzimy, jak poruszamy się po klasie.
- Obserwacja lekcji przez zaprzyjaźnionego nauczyciela – uzyskujemy bezstronny i życzliwy opis przebiegu lekcji i atmosfery panującej w naszej klasie.
- Prośba o ocenę uczniów – uczniowie to najlepsi specjaliści od edukacji, mogą ocenić lekcję podnosząc rękę w odpowiedzi na pytanie „Kto uważa, że dzisiejsza lekcja była

za trudna?”, mogą wypełnić specjalny kwestionariusz. Pytanie uczniów o opinię nie prowadzi do utraty autorytetu.

- Badania w działaniu – łącząc rolę badacza i praktyka możesz postawić sobie pytanie, na które poszukasz odpowiedzi obserwując własne lekcje, np: „Czy sposób, w jaki poprawiam błędy, prowadzi do większej poprawności wypowiedzi ustnych moich uczniów?”.
- Dzielenie się problemami z innymi nauczycielami – najlepszą grupą wsparcia są angliści pracujący w tej samej szkole, można czytać i publikować w sieci blogi i vlogi, które umożliwiają dodawanie komentarzy, warto przyłączyć się do jednej z licznych grup nauczycielskich na Facebooku lub założyć swoją, można też śledzić #reflectiveteacher na Twitterze.

Pamiętaj! Po każdej lekcji zastanów się, czy zastosowane przez siebie techniki okazały się skuteczne, czy założone cele można było osiągnąć w inny sposób, jak poradziłeś sobie z nieoczekiwanymi problemami, czy niektóre z nich się powtarzają? Refleksja jest nieodzownym elementem samorozwoju.

Przykłady dobrych praktyk

Planując lekcję należy starannie przemyśleć i określić cel lekcji. Wszystkie części lekcji powinny być związane z osiągnięciem tego celu.

Na każdą lekcję należy sporządzić konspekt. Po zmodyfikowaniu, ten sam konspekt może być użyty na innej lekcji.

Przed lekcją sprawdzamy, czy w sali lekcyjnej znajduje się wszystko, co będzie nam potrzebne.

Dodatkowe materiały dydaktyczne potrzebne na danej lekcji, powinny być przygotowane i ułożone w odpowiednim porządku.

Przykłady dodatkowych zadań, które mogą być przeprowadzone na dowolnym etapie lekcji, przechowujemy w specjalnym folderze, który służy jako koło ratunkowe w nieprzewidzianych momentach.

Klasowe rytuały pomagają utrzymać dyscyplinę na lekcji.

Kreatywność i innowacyjność

Zawód nauczyciela języka obcego daje nam wiele możliwości rozwijania własnej kreatywności i innowacyjności. Po pierwsze – planowanie lekcji jest jak pisanie scenariusza sztuki teatralnej, zmusza nas do nieustannych poszukiwań nowych rozwiązań z wykorzystaniem rozmaitych materiałów dydaktycznych i technik aktywizujących. Po drugie – pisząc

scenariusz musimy nauczyć się brać pod uwagę możliwości i umiejętności aktorów, których obsadzamy w różnych rolach. Po trzecie – rozwijamy umiejętność improwizacji, reagujemy na nieprzewidziane okoliczności, eksperymentujemy z różnymi technikami, obserwujemy i zmieniamy własne przyzwyczajenia.

Uczniowie, poprzez medium języka obcego, mają okazję wyrażać siebie w pracach plastycznych, tworzą teksty, komentują filmy, słuchają piosenek, rozwijając swoje kompetencje ekspresji artystycznej.

Kompetencje kluczowe

Planując i przeprowadzając lekcję, nauczyciel rozwija szereg kompetencji kluczowych własnych i uczniów.

Nauczyciel rozwija nie tylko swoją umiejętność porozumiewania się w języku obcym. Poprzez autorefleksję uczy się analizować swoją praktykę pedagogiczną, eksperymentować i wprowadzać zmiany, co przyczynia się do rozwoju umiejętności uczenia się. Wyszukując w internecie nowe materiały do nauczania i adaptując je na potrzeby swoich uczniów, nauczyciel rozwija kompetencje informatyczne. Kiedy nauczyciel wyznacza cele, przydziela i nadzoruje wykonanie zadań czy motywuje uczniów do pracy, rozwija swoje kompetencje społeczne i obywatelskie.

Na lekcjach języka angielskiego uczniowie nie tylko rozwijają umiejętność porozumiewania się w języku obcym. Pracując w grupach, kształtują swoje kompetencje społeczne i obywatelskie. Korzystając z rozmaitych metod i technik aktywizujących, doskonalą umiejętność uczenia się. Wyszukując materiały do pracy domowej w internecie, rozwijają kompetencje informatyczne.

Chcesz wiedzieć więcej?

Aronson, E. (2005). *Człowiek istota społeczna*. Warszawa: PWN. Warto przeczytać, żeby lepiej zrozumieć zachowania innych ludzi (i siebie też).

Cialdini, R. (2016). *Pre-swazja*. Sopot: GWP. W tej książce może zainteresować cię rozdział „Jedność 2 – Działanie razem”, strony 245 – 264.

[Rod Bolitho *The Dimensions of Continuing Professional Development*](#). Niezwykle ciekawy mówca i pełen pasji nauczyciel, który wyjaśni ci istotę wykonywanego zawodu.

[Bring on the learning revolution!](#). Sir Ken Robinson z humorem przedstawia perspektywy edukacji szkolnej w zmieniającym się świecie.

W artykule na stronie http://www.est-translationstudies.org/research/2012_DGT/documents/2001_cook.pdf zapoznasz się z teoriami badającymi skutek używania języka ojczystego na lekcjach języka obcego.

Pobierz za darmo książkę [Creativity in the English language classroom](#) (red. Maley, A., Peachey, N.). To kopalnia świetnych pomysłów do wykorzystania na lekcjach.

Znajdziesz w internecie

[Artykuł na temat autorefleksji](#). Edutopia to blog pisany przez i dla nauczycieli z pasją.

[Strona, gdzie znajdziesz świetnie opracowane plany lekcji, uporządkowane tematycznie i według poziomów nauczania.](#)

[Artykuł](#) na temat dyscypliny w blogu dla nauczycieli www.thoughtco.com. [A tutaj](#) znajdziesz wiele ciekawych ćwiczeń poświęconych słownictwu, jak również artykuły z zakresu metodyki nauczania.

Na stronie www.teachingenglish.org.uk znajdziesz też [artykuły z zakresu metodyki nauczania](#).

[Artykuł na temat Teacher Talk and Student Talk](#).

[Ciekawy wykład na temat TTT](#).

[Poczytaj o komunikacji niewerbalnej w klasie](#).

Bibliografia

- Biskupski, M., Krzyżanowska, E. (2009). *Z nami przemoc nie ma szans*. Warszawa: WSIP.
- Bruder, K. (2010). *15 powodów, dla których warto napisać...plan lekcji*. „Języki Obce w Szkole” nr 6: s. 155–166.
- Byrne, D. (1986). *Teaching Oral Skills*. Londyn: Pearson Education Ltd.
- Gerngross, G., Puchta, H. (1994). *Creative Grammar Practice*. Londyn: Longman.
- Goleman, D. (2012). *Przywództwo, które przynosi efekty*. [W:] *O zarządzaniu ludźmi* (red. Kubisiak, P.). Warszawa: ICAN Institute.
- Hadfield, J. (1992). *Classroom Dynamics*. Oksford: Oxford University Press.
- Harmer, J. (2007). *The Practice of English language Teaching*. Londyn: Pearson.
- Hedge, T. (2000). *Teaching and Learning in the Language Classroom*. Oksford: Oxford University Press.
- Katzenbach, J.R., Smith, D.K. (2012). *Dyscyplina zespołów*. [W:] *O zarządzaniu ludźmi* (red. Kubisiak P.). Warszawa: ICAN Institute.
- Komorowska, H. (2002). *Metodyka nauczania języków obcych*. Warszawa: Fraszka Edukacyjna.
- O’Neil, J., Conzemius, A. (2006). *The Power of SMART Goals : Using Goals to Improve Student Learning*. Bloomington: Solution Tree Press.
- Taraszkiewicz, M. (2002) *Metody aktywizujące proces uczenia się*. Warszawa: Verlag Dashofer Sp. z o.o.
- Tsui, A.B.M. (1995). *Introducing Classroom Interaction*. Londyn: Penguin.
- Ur, P. (1996). *A Course in Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Woodward, T. (1994). *Models and Metaphors in Language Teacher Training*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Woodward, T. (1992). *Ways of Training*. Londyn: Longman.

Spis rycin

Ryc. 1. Linearny model PPP	12
Ryc. 2. Model PPP w formie okręgu	13
Ryc. 3. Linearne modele EAS oraz ESA	13
Ryc. 4. Patchworkowy model ESA	13
Ryc. 5. Proces planowania lekcji. Tabela opracowana przez Katarzynę Bruder	16
Ryc. 6. „Flow chart” prezentujący plan przeprowadzenia lekcji	17
Ryc. 7. Plan lekcji zapisany na fiszkach	17
Ryc. 8. Scenariusz lekcji w formie mapy myśli	18
Ryc. 9. Przykłady tablic z rytuałami klasowymi	32
Ryc. 10. Proces autorefleksji	33

